

СУЧАСНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМ ЕКОНОМІЧНОЇ ТУРБУЛЕНТНОСТІ В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ УКРАЇНИ

Нинішній етап економічного прогресу відбувається переважно під впливом турбуленцій – бурхливих, хаотичних, непередбачуваних й непередбачуваних явищ і процесів, які стали невід’ємною характеристикою сучасного розвитку живої та неживої Природи і Соціуму (суспільства). Автори монографії (**Шуст О. А., Варченко О. М., Крисанов Д. Ф. та ін. Аграрні та агропродовольчі структури в умовах посилення турбулентності**: за ред. О. А. Шуст. – Київ: ТОВ «ТРОПЕА», 2023. 440 с.) розкрили, що хаотичні та безсистемні зміни у будь-якому середовищі можуть викликати не лише його поступову трансформацію, посилювати нестабільність й непередбачуваність, а й, за досягнення певної критичної межі, породжувати кризу або навіть катастрофу. За таких обставин відбувається виникнення хаосу в дисипативних системах, тобто відхилення від рівноваги певної структури чи підсистеми, і формується нова даність – детермінований хаос (явище, при якому поведінка нелінійної системи виглядає випадковою, але має високу чутливість до початкових умов, а отже, при цьому не можна пояснити її майбутній стан). Автори дотримуються думки, що детермінований хаос – це також порядок, але складний, тобто настільки складний, що його приймають за хаос. Фактично йдеться про стохастичний розвиток громадянського суспільства, національної економіки, аграрного, фінансового й інших її секторів в умовах невідомості, непередбачуваності й хаосу. Тому кінцевий результат функціонування будь-якої системи не може бути чітко прогнозованим чи точно передбаченим. Саме дослідженню цих проблем і присвячений аналіз розвитку в сучасних умовах аграрних й агропродовольчих систем України.

Нині турбулентність стала постійним «супутником» в усіх сферах життя – вона упереджує, супроводжує й опосередковує розвиток систем (структур, процесів) різної природи. Автори творчо застосували турбулентний метод до вивчення особливостей поведінки економічних систем в умовах посилення турбулентності і встановили, що стійкість таких утворень знижуватиметься, а рівень ентропії (непорядкованості, хаосу) – підвищуватиметься. Це сприяє активізації наукових пошуків, спрямованих на вирішення сучасних проблем економіки через призму турбулентного підходу.

Встановлено, що як криза (повна зупинка структурного утворення), так і катастрофа (руйнація організаційна і навіть фізична низка елементів) аграрно-економічної системи стають реальністю, коли активні та негативні наслідки турбулентних процесів значно перевищують існуючий «поріг міцності», внаслідок чого відбувається її розбалансування і навіть зупинка ключових складових, без яких функціонування такої системи неможливе.

Обґрунтовано, що все зазначене вище визначає актуальність, вчасність і практичну значимість рецензованої монографії. Авторами було проведено системне дослідження ключової проблеми, яке при викладенні отриманого матеріалу відзначається теоретичністю, практичністю та логічністю, сучасним підходом до інтерпретації нових явищ і процесів.

У першому розділі монографії розкрито теоретичні проблеми різних видів турбуленцій, дифузії цього терміну в суспільні науки та розвиток аграрно-економічних систем в умовах періодичного виникнення хаосу. Обґрунтовано доцільність дослідження суперскладної агроєкосистеми як

низки природно-біологічної, виробничо-реалізаційної і фінансово-банківської підсистем. У монографії автори підкреслюють, що турбулентність – це одночасно і гармонія, і хаос, і ризик, і невизначеність, які утворюють нову реальність в економіці, і нині вона вважається нормальною для функціонування ринків і акторів. Але входження акторів у зону турбулентності породжує суперечливі наслідки – виявляються слабкі сторони та їх невідповідність до нових збурень; водночас, для них відкриваються нові можливості. Тому персоналу фірми слід змінити економічне мислення та скористатися новими можливостями.

У *другому розділі* проаналізовано розвиток корпоративного сектору сільського господарства як ключової складової його дуальної структури. Розкрито особливості функціонування корпоративного сектору в умовах формування і поширення агрохолдингів, систематизовано їх позитивні здобутки та негативні соціально-економічні наслідки для розвитку українського села. Зокрема, йдеться про розширення масштабів безробіття у сільській місцевості, зменшення податкових надходжень до органів місцевого самоврядування, різке скорочення державної підтримки середніх і малих агровиробників, отримання високих і надвисоких прибутків, монополізацію надходження різних видів ренти агрохолдингами та ін.

Третій розділ монографії присвячено аналізу розвитку сільських домогосподарств в умовах подолання структурної та аграрних криз. Підтверджено тезу щодо реального звуження ролі індивідуального сектору в загальному обсязі виробництва валової продукції сільського господарства. Постійно скорочується як кількість сільських домогосподарств, що мають земельні ділянки, так і площа земель, які перебувають у їхньому користуванні.

У *четвертому розділі* висвітлено господарську діяльність підприємств харчової індустрії. Встановлено роль трансформаційної та трьох аграрних криз у результатах господарювання галузі, які свідчать, що має місце спад виробництва продукції. Чинна нормативно-правова база забезпечила дотримання вимог безпеки, гігієни та якості в усьому кормовиробничо-харчовому ланцюжку. Це свідчить про досягнення еквівалентності

національної нормативної бази з європейською у сфері виробництва, обігу та використання кормів і харчових продуктів.

У *п'ятому розділі* встановлено, що частка державної підтримки у вартості аграрної продукції (PSE за методологією ОЕСР) в Україні коливається від – 1 до +3%, у країнах ЄС становить майже 19%, у США – 8%. Отже, враховуючи посилення турбулентності та почастищення форс-мажорних обставин, потрібно забезпечити вирівнювання розміру державної підтримки сільського господарства в Україні з ключовими країнами-конкурентами.

Встановлено, що вітчизняне господарство має низький рівень інноваційності: зростання ВВП на основі інноваційної діяльності не перевищує 1%, і це надає економіці все більше ознак кризового характеру. Систематизовано основні причини і турбулентні явища, що упереджували і провокували вітчизняні фінансово-економічні кризи.

Систематизовано прямі й непрямі втрати аграрного сектору України та істотне зменшення потенційного врожаю зернових та олійних культур, зниження їх урожайності через російську агресію. Для вирішення посівних і збиральних проблем державні банки дають можливість кредитуватися за нестачі чи відсутності заставного майна під практично нульові відсотки. Оскільки військові дії на території України перейшли в активну фазу, а фронт розтягнувся майже на 3,5 тис. км, то видатки на війну лягають важким тягарем на промисловість, інфраструктуру, аграрний сектор, фінанси й логістику, супроводжуються зменшенням доходів бюджету і зниженням рівня життя населення. Із закінченням війни ситуація кардинально зміниться.

Монографія призначена для науковців і викладачів, підприємців і студентів. Вона є теоретичним, практичним і навчальним виданням, яке забезпечує розуміння сутності турбулентності та її реальних проявів на практиці, орієнтує на вибір обґрунтованих напрямів діяльності із зменшення залежності від турбулентності та зниження її негативних наслідків.

І.І. Ібатуллін,
доктор сільськогосподарських наук,
професор, академік НААН
Національна академія
аграрних наук України